

Η ΑΡΧΗ *NE BIS IN IDEM* ΩΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

Κωνσταντίνος Μαργαρίτης, Διδάσκων Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης, Μέλος του ΔΣ της Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ), Δικηγόρος

1. Εισαγωγή¹

Η κατοχύρωση της αρχής *ne bis in idem* είναι αναμφισβήτητης αξίας στην έννομη τάξη κάθε δημοκρατικής κοινωνίας, αποτελεί δε συστατικό στοιχείο ενός φιλελεύθερου κράτους δικαίου. Εννοιολογικά, η εν λόγω αρχή οριοθετεί την υποχρέωση της πολιτείας να υποβάλει άπαξ και μόνον ένα πρόσωπο αναφορικά με τα ίδια πραγματικά περιστατικά στη δοκιμασία της ποινικής διαδικασίας, έστω και αν, μετά την οριστική περάτωσή της, το αποτέλεσμα της θα μπορούσε να αμφισβητηθεί.² Σκοπό της αρχής αποτελεί η προστασία των πολιτών από τη βάσανο της επαναλαμβανόμενης ποινικής διαδικασίας, μιας διαδικασίας ψυχοσωματικά, αλλά και οικονομικά εξαιρετικά επώδυνης, καθώς η δικαιοσύνη έχει ήδη αποφανθεί σχετικά. Υπό την οπτική αυτή η αρχή *ne bis in idem* συμπληρώνει το δικαίωμα στη δίκαιη δίκη στο βαθμό που η έλλειψη κατοχύρωσής της οδηγεί σε πλημμελή κατοχύρωση του δικαιώματος.

Έτσι, πέρα από το εθνικό επίπεδο, η αρχή *ne bis in idem* ανευρίσκεται και σε διεθνή κείμενα προστασίας δικαιωμάτων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ (άρθρο 14, παρ. 7). Στον ευρωπαϊκό χώρο, η αρχή κατοχυρώνεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ, Σύμβαση), στο άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου 7, στο άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ, Χάρτης), καθώς επίσης και στα άρθρα 54-58 της Σύμβασης για την εφαρμογή της Συμφωνίας Σένγκεν (ΣΕΣΣ).³

Σε δύο περιπτώσεις, μέσω της διαδικασίας προδικαστικού ερωτήματος, εθνικά δικαστήρια έθεσαν ζητήματα στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ, Δικαστήριο) αναφορικά με τη συμβατότητα των διατάξεων των άρθρων 54 και 55 αντίστοιχα της ΣΕΣΣ με το άρθρο 50 του Χάρτη. Συγκεκριμένα, στην υπόθεση *Spasic*, το Δικαστήριο έκρινε το άρθρο 54 ΣΕΣΣ ως συμβατό με τη διάταξη του Χάρτη, ενώ στη υπόθεση *Kossowski*, το Δικαστήριο θεώρησε περιττή την απάντηση στο σχετικό ερώτημα. Στην παρούσα εργασία θα εξετασθεί η επίδραση των δύο αυτών αποφάσεων στην διάπλαση του άρθρου 50 του Χάρτη· επιπροσθέτως θα προταθεί εναλλακτική προσέγγιση που θα συντελέσει στην εμβάθυνση της

¹ Γραπτή αποτύπωση της εισήγησής μου στο 3^ο Τακτικό Συνέδριο του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου με τίτλο Δημοκρατία, Ανάπτυξη και Ασφάλεια: Πολιτική σε Συνθήκες Αβεβαιότητας, που διεξήχθη στο Λουτράκι, 8-10 Δεκεμβρίου 2017.

² Lelieur, J, 2013. “Transnationalising” *Ne Bis In Idem*: How the Rule of *Ne Bis In Idem* Reveals the Principle of Personal Legal Certainty. *Utrecht Law Review*, 9 (4), σελ. 198, Αναγνωστόπουλος, Η., 2008. *Ne Bis In Idem: Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Όψεις*. Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας, σελ. 1.

³ Bartsch, H.-J., 2002. Council of Europe *Ne Bis In Idem*: The European Perspective. *Revue Internationale de Droit Pénal*, 73 (3), σελ. 1163-1171.

ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μέσω της πληρέστερης προστασίας των δικαιωμάτων υπό το πρίσμα της αρχής της αυτονομίας που εν γένει διέπει την Ένωση.

2. Το ισχύον ενωσιακό θεσμικό πλαίσιο

2.1. Κατοχύρωση του Χάρτη, επεξηγήσεις και αρχή της αυτονομίας

Η θεσμική κατοχύρωση του Χάρτη επήλθε με την αναθεώρηση της Λισαβόνας, εμφανίζεται δε στο άρθρο 6, παρ. 1 ΣΕΕ. Στην ίδια διάταξη τοποθετείται και ερμηνευτικές κατευθύνσεις των διατάξεων του Χάρτη ως εξής: «τα δικαιώματα, οι ελευθερίες και οι αρχές του Χάρτη ερμηνεύονται σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις του Τίτλου VII του Χάρτη που διέπουν την ερμηνεία και την εφαρμογή του και λαμβανομένων δεόντως υπόψη των επεξηγήσεων οι οποίες αναφέρονται στον Χάρτη και στις οποίες μνημονεύονται οι πηγές των εν λόγω διατάξεων». Η ιδιαίτερη ερμηνευτική θέση των επεξηγήσεων κατά τη διαδικασία εφαρμογής του Χάρτη επιβεβαιώνεται και στο άρθρο 52, παρ. 7 αυτού όπου ρητά ορίζεται ότι: «τα δικαστήρια της Ένωσης και των κρατών μελών λαμβάνουν δεόντως υπόψη τους τις επεξηγήσεις οι οποίες έχουν εκπονηθεί με σκοπό την παροχή κατευθύνσεων για την ερμηνεία του παρόντος Χάρτη».

Στο σημείο αυτό χρειάζεται να αποκρυσταλλωθεί περαιτέρω ο ρόλος των επεξηγήσεων στην ερμηνεία των διατάξεων του Χάρτη. Επιχειρώντας μια ιστορική αναδρομή, η κατοχύρωση καταλόγου θεμελιωδών δικαιωμάτων σε ενωσιακό επίπεδο διήλθε από διαφορετικές φάσεις, άρρηκτα συνυφασμένη με το βαθμό ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στην εκάστοτε εποχή.⁴ Καθώς η Ένωση βασίζεται στην αρχή της δοτής αρμοδιότητας, τα κράτη μέλη για πολλές δεκαετίες εμφανίζονταν διστακτικά στο να μεταβιβάσουν αρμοδιότητες σε έναν ευαίσθητο τομέα που αποτελεί πυρήνα του συνταγματισμού, όπως η προστασία δικαιωμάτων. Η αναγκαιότητα ωστόσο της (σε πρώτη φάση) αναγνώρισης ως γενικές αρχές του κοινοτικού τότε δικαίου, που επήλθε νομολογιακά στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και κυρίως κατά τη δεκαετία του 1970, σε συνδυασμό με την πίεση που ασκήθηκε εκ μέρους ανώτατων εθνικών δικαστηρίων (κυρίως του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού της Γερμανίας), επαναπροσδιόρισε τους όρους του πολιτικού διαλόγου και υπογράμμισε την σημασία της προστασίας αυτής για την εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Για τη θεμελίωση ωστόσο της νομολογιακής αυτής αναγνώρισης αναζητήθηκαν πηγές έξω από την έννομη τάξη των κοινοτήτων οι οποίες ενέπνευσαν το Δικαστήριο να οριοθετήσει την αρχή της κοινοτικής προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων σε κάθε υπόθεση· κύριες εξ' αυτών υπήρξαν οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και η ΕΣΔΑ.

Η κατάληξη των ως άνω διαδικασιών οδήγησε στη σύνταξη και εν τέλει αποδοχή του Χάρτη ως πρωτογενές δίκαιο της Ένωσης με τη Συνθήκη της Λισαβόνας. Η διεργασία ωστόσο αυτή κινήθηκε αυστηρά εντός του πλαισίου που όριζαν οι Συνθήκες προκειμένου να αποφευχθεί η οποιαδήποτε ενίσχυση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης με έμμεσο τρόπο. Η προσέγγιση αυτή που αποτυπώθηκε και ρητά στο άρθρο 6, παρ. 1 ΣΕΕ, εξειδικεύθηκε δε στη Δήλωση σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αντικατοπτρίζει την κλασική και διαχρονική υφέρπουσα σύγκρουση μεταξύ κρατών μελών και Ένωσης με τα

---

⁴ Για την εξέλιξη της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων στην κοινοτική/ενωσιακή έννομη τάξη βλ. Μαργαρίτης, Κ., 2016. *Η Προστασία των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στην ΕΕ & η Συνθήκη της Λισαβόνας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

πρώτα να επιθυμούν να ελέγχουν πλήρως τη διαδικασία ολοκλήρωσης. Για το λόγο αυτό το ad hoc όργανο, η Συνέλευση, που συστήθηκε για τη σύνταξη του Χάρτη υιοθέτησε τη μέθοδο των επεξηγήσεων. Έτσι, κάθε άρθρο του Χάρτη συνοδεύεται από σχετική επεξήγηση όπου περιλαμβάνονται οι αντίστοιχες πηγές έμπνευσης που χρησιμοποιήθηκαν από τη Συνέλευση για την κατάρτιση του συγκεκριμένου άρθρου. Η επεξήγηση αποτελεί την εν συντομία ανάλυση του τρόπου με τον οποίο κάθε συγκεκριμένο δικαίωμα ενσωματώθηκε στην ενωσιακή έννομη τάξη, η οποία πρέπει να ληφθεί δεόντως υπόψη κατά την ερμηνεία του,⁵ χωρίς ωστόσο να καθίσταται νομικά δεσμευτική.⁶

Επιπροσθέτως, η μέθοδος των επεξηγήσεων θα συνέβαλε στην αποφυγή διαφορετικών ερμηνειών των διατάξεων του Χάρτη, ιδίως από τα δικαστήρια των κρατών μελών. Η ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου της Ένωση αποτελεί *conditio sine qua non* για την ίδια τη συνέχισή της. Πράγματι, όπως έχει επανειλημμένως τονισθεί,⁷ η ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου της αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό της ενωσιακής έννομης τάξης, η οποία δυνητικά θα μπορούσε να διαρραγεί μπροστά σε μια νέα θεσμική πραγματικότητα που εισήγαγε η κατοχύρωση του Χάρτη. Με την παροχή διευκρινίσεων μέσω των επεξηγήσεων, δημιουργείται μια ασφαλιστική δικλείδα ως προς την ερμηνεία των δικαιωμάτων και αρχών του Χάρτη, ώστε να αποφευχθεί κατά το δυνατόν κάθε πιθανός κίνδυνος παρερμηνειών.

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, οι επεξηγήσεις περιλαμβάνουν τις πηγές έμπνευσης του Χάρτη όπου δηλαδή βασίστηκε η Συνέλευση για να συμπεριλάβει να δικαιώματα που εν τέλει συμπεριλήφθηκαν στην κωδικοποίηση του 2000. Βασικές τέτοιες πηγές αποτέλεσαν οι ήδη αναφερόμενες στη νομολογία του Δικαστηρίου, ήτοι, κατά κύριο λόγο η ΕΣΔΑ και οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών. Ιδιαίτερη προσοχή επίσης δόθηκε στις ήδη εκπεφρασμένες στις ευρωπαϊκές Συνθήκες ελευθερίες. Ελήφθησαν υπόψη σε μικρότερο βαθμό κοινωνικοί χάρτες που είχαν ήδη υιοθετηθεί από τα κράτη μέλη, όπως ο κοινοτικός Χάρτης των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων του 1989 και ο αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης. Τέλος, μεμονωμένα δικαιώματα αντλούνται και από άλλες πηγές που απορρέουν από συμφωνίες στις οποίες μετέχουν τα κράτη μέλη, όπως τη Σύμβαση της Νέας Υόρκης για τα δικαιώματα του παιδιού, το Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου και τη ΣΕΕΣΣ. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε και στην πλούσια νομολογία του Δικαστηρίου, αλλά και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) προς πληρέστερη απεικόνιση των δικαιωμάτων αυτών.⁸

---

⁵ Σκουρή, Β., 2011. *Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων*. [Online] Αθήνα: Όμιλος «Αριστόβουλος Μάνεσης». Διαθέσιμο στο: <https://www.constitutionalism.gr/2221-to-dikastirio-tis-eyrwpaikis-enwsis-kai-o-hartis-t/> [τελευταία πρόσβαση 20 Δεκεμβρίου 2017].

⁶ Τζέμο, Β. Γ., 2015. Άρθρο 52 – Εμβέλεια και Ερμηνεία των Δικαιωμάτων και των Αρχών. Σε: Β. Γ. Τζέμο, επιμ. 2015. *Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ: Ερμηνεία κατ' άρθρο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 631.

⁷ de Witte, B., 2011. Direct Effect, Primacy and the Nature of the Legal Order. Σε: P. Graig & G. de Burca, eds. 2011. *The Evolution of EU Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, σελ. 324-362, όπου και σχετική, εκτενής νομολογία.

⁸ Παπαδοπούλου, Λ., 2001. Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης και η Προστασία των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στην Ενωσιακή Έννομη Τάξη. *Το Σύνταγμα*, 6/2001, σελ. 1267-1326.

Εκ των ανωτέρω εύλογα συνεπάγεται μια διασύνδεση στη διάπλαση των δικαιωμάτων στην ενωσιακή έννομη τάξη με πηγές έξω από αυτήν. Έτσι θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων καθίσταται ακόμη, έως ένα βαθμό, ουσιαστικά ετερόνομη.⁹ Η προσέγγιση αυτή διαφαίνεται και στις οικείες διατάξεις του άρθρου 52 ΧΘΔΕΕ, ειδικότερα, επί παραδείγματι, στην παράγραφο 4 όπου ρητά αναφέρεται ότι όπου ο Χάρτης αναγνωρίζει δικαιώματα όπως απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, τα εν λόγω δικαιώματα πρέπει να ερμηνεύονται σύμφωνα με τις παραδόσεις αυτές. Ομοίως και στην παράγραφο 3, τα δικαιώματα του Χάρτη που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην ΕΣΔΑ, έχουν ίδια έννοια και εμβέλεια με εκείνη που η τελευταία τους αποδίδει.¹⁰ Έτσι, στην εντελώς θεωρητική περίπτωση που η κοινή συνταγματική παράδοση των κρατών μελών επί κάποιου δικαιώματος μεταβληθεί, θα μεταβληθεί αντίστοιχα και η ερμηνεία του δικαιώματος αυτού σε ενωσιακό επίπεδο. Και αν η ετερόνομη οπτική κατά τη διαμόρφωση του Χάρτη φάνταζε αναπόφευκτη, στο επόμενο στάδιο της εξελικτικής πορείας της προστασίας δικαιωμάτων στόχος είναι η ενίσχυση της αυτονομίας του. Μέσω της αλληλεπίδρασης μεταξύ των πηγών έμπνευσης και των δικαιωμάτων του Χάρτη, να αναδυθεί ένα κείμενο δικαιωμάτων με ενωσιακό χαρακτήρα και περιεχόμενο.

2.2. Η αρχή *ne bis in idem* στο ΧΘΔΕΕ

Στην έννομη τάξη της έννομης το δικαίωμα του προσώπου να μη δικάζεται ή να μην τιμωρείται ποινικά δύο φορές για την ίδια αξιόποινη πράξη κατοχυρώνεται ρητά στο άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ το οποίο αναφέρει ότι: «κανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται ποινικά για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικασθεί εντός της Ένωσης με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με τον νόμο».¹¹ Η κατοχύρωση της αρχής *ne bis in idem* εντάσσεται σε ένα γενικότερο πλαίσιο κατοχύρωσης δικαιωμάτων που αφορούν στην ποινική αντιμετώπιση του πολίτη της Ένωσης και εμπεριέχονται στην ενότητα «δικαιοσύνη» μαζί με το τεκμήριο της αθωότητας, την αρχή *nullum crimen, nulla poena sine lege* και την αρχή της αναλογικότητας, διαμορφώνουν ένα περιβάλλον ασφάλειας για τους πολίτες, παρέχοντας τις απαραίτητες δικονομικές εγγυήσεις που πρέπει να είναι κοινές σε όλο το εύρος της Ένωσης.¹²

Στη σχετική επεξήγηση του άρθρου 50, αναφέρονται κυρίως η διάταξη του άρθρου 4 του Πρωτοκόλλου 7 ΕΣΔΑ και οι διατάξεις των άρθρων 54-58 ΣΕΣΣ. Ειδικότερα, από την επεξήγηση δημιουργείται μια διάκριση ως προς την εφαρμογή των πηγών εντός του αυτού κράτους η ΕΣΔΑ, μεταξύ των δικαιοδοσιών διαφόρων κρατών μελών, παραπομπή στη ΣΕΣΣ. Τέλος, ρητά ορίζεται ότι τα κράτη μέλη μπορούν να παρεκκλίνουν από την αρχή αυτή μόνο σε πολύ εξαιρετικές περιπτώσεις που καλύπτονται από τη διάταξη του άρθρου 52, παρ. 1 ΧΘΔΕΕ, προϋποτίθεται δηλαδή ρητή πρόβλεψη του περιορισμού σε νόμο, χωρίς να παραβιάζεται το βασικό

⁹ Για ενδελεχή διερεύνηση του ζητήματος βλ. Besselink, L. F. M., 2007. *A Composite European Constitution. Een Samengestelde Europese Constitutie*. Groningen: Europa Law Publishing.

¹⁰ Τζέμος, ό. π.

¹¹ Για διεξοδική ανάλυση βλ. Πυργάκης, Δ., 2015. Άρθρο 50 – Δικαίωμα του προσώπου να μη δικάζεται ή να μην τιμωρείται ποινικά δύο φορές για την ίδια αξιόποινη πράξη. Σε: Β. Γ. Τζέμο, επιμ. 2015. *Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ: Ερμηνεία κατ' άρθρο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 549-584, van Bockel, B., 2010. *The Ne Bis In Idem Principle in EU Law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.

¹² Reding, V., 2011. On Substantive Criminal Law of the European Union. Σε: A. Klip, ed. 2011. *Substantive Criminal Law of the European Union*. Antwerp: Maklu Publishers.

περιεχόμενο του δικαιώματος και ύπαρξη ανάγκης επιβολής του εν λόγω περιορισμού, προκειμένου να επιτευχθούν στόχοι γενικού συμφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή να προστατευθούν δικαιώματα τρίτων, πάντοτε υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας.

Παρατηρώντας τις σχετικές επεξηγήσεις θα μπορούσαν να εξαχθούν δύο βασικά συμπεράσματα. Το πρώτο αφορά στην ορολογία που έχει χρησιμοποιηθεί στη διατύπωση του άρθρου 50 ΧΘΔΕΕ και στην ομοιότητά της με την οικεία διάταξη της ΕΣΔΑ. Πράγματι, η σχετική σύγκριση αποδεικνύει ότι κατ' ουσία η μόνη διαφορά έγκειται στην αντικατάσταση όρων προσαρμοσμένων σε σύμβαση όπου συμμετέχουν κράτη, με όρους υπερεθνικού χαρακτήρα, όπως ο όρος «εντός της Ένωσης» αντί του όρου «του κράτους αυτού». Το δεύτερο συνδέεται με τη διατύπωση των εφαρμοζόμενων διατάξεων της ΣΕΣΣ και τους εκεί επιπρόσθετους περιορισμούς ως προς την αρχή *ne bis in idem*. Η διάταξη του άρθρου 54 που κατοχυρώνει την υπό εξέταση αρχή, εμπεριέχει για την εφαρμογή της την επιπλέον προϋπόθεση της έκτισης της ποινής σε περίπτωση καταδίκης, ενώ η διάταξη του άρθρου 55 κατοχυρώνει ακόμη και τη δυνατότητα μη δέσμευσης ενός κράτους από την αρχή αυτή αν τα πραγματικά περιστατικά τα οποία έλαβε υπόψη της η αλλοδαπή δικαστική απόφαση α) έλαβαν χώρα είτε εν όλω είτε εν μέρει στο έδαφός του, β) συνιστούν αξιόποινη πράξη κατά της ασφαλείας του κράτους ή εναντίον άλλων εξίσου ουσιαστικών συμφερόντων αυτού του συμβαλλομένου μέρους και γ) διεπράχθησαν από δημόσιο υπάλληλο αυτού του συμβαλλόμενου μέρους κατά παράβαση των καθηκόντων της θέσεώς του. Η προσέγγιση της ΣΕΣΣ ως προς την αρχή *ne bis in idem* θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι περιορίζει την εφαρμογή της σε βαθμό δυσανάλογο· και αυτό το ζήτημα τέθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου.

3. Η θέση του ΔΕΕ

3.1. Υπόθεση *Spasic*¹³

Ο Z. Spasic διέπραξε απάτη ως μέλος εγκληματικής οργάνωσης στο Μιλάνο σε βάρος γερμανού υπηκόου. Για την πράξη του αυτή, τα ιταλικά δικαστήρια με απόφαση η οποία περιβλήθηκε ισχύ δεδικασμένου, καταδίκασαν ερήμην τον Z. Spasic, αφενός μεν σε στερητική της ελευθερίας ποινή ενός έτους και αφετέρου στην καταβολή χρηματικού προστίμου ύψους 800 ευρώ με αναστολή, η οποία εν συνεχεία άρθηκε και έτσι διατάχθηκε η εισαγωγή του καταδικασθέντος σε σωφρονιστικό κατάστημα προς έκτιση της προαναφερθείσας στερητικής της ελευθερίας ποινής και προς εκτέλεση της ως άνω χρηματικής ποινής.

Εν συνεχεία, η ποινική διαδικασία εναντίον του Z. Spasic συνεχίστηκε και από τα γερμανικά δικαστήρια για την ίδια πράξη, ενώ ο ίδιος είχε καταβάλει το χρηματικό πρόστιμο, εντούτοις δεν είχε εκτίσει την ποινή καθώς ευρισκόταν εγκλειστος σε φυλακή της Αυστρίας για άλλα αδικήματα. Με βάσει τα πραγματικά αυτά περιστατικά, το αιτούν γερμανικό δικαστήριο, ενώπιον του οποίου είχε προσφύγει ο Z. Spasic, παρέπεμψε, δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, το ζήτημα στο ΔΕΕ, θέτοντας τα δύο εξής ερωτήματα: αφενός μεν, αν συνάδει το άρθρο 54 της ΣΕΣΣ με το άρθρο 50 του Χάρτη, δεδομένου ότι η πρώτη διάταξη ευθέως εξαρτά την εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* από την προϋπόθεση ότι, σε περίπτωση καταδίκης, η ποινή πρέπει να έχει ήδη εκτιθεί ή να εκτίεται ή να μην μπορεί πλέον να εκτιθεί σύμφωνα

¹³ C-129/14 PPU Spasic, 27 Μαΐου 2014, δημοσιευμένη στην ψηφιακή συλλογή (Γενική Συλλογή).

με τους νόμους του συμβαλλομένου μέρους που επέβαλε την καταδίκη και αφετέρου, αν πληρούται η εν λόγω προϋπόθεση του άρθρου 54 ΣΕΣΣ ακόμη και όταν έχει εκτελεσθεί μόνον το ένα σκέλος ποινής (καταβολή της χρηματικής ποινής) η οποία αποτελείται από δύο ανεξάρτητα σκέλη (στερητική της ελευθερίας ποινή και χρηματική ποινή).

Για να αποφανθεί επί του πρώτου ερωτήματος, το Δικαστήριο εφάρμοσε την γενική διάταξη περί περιορισμών δικαιωμάτων του Χάρτη, εκείνη του άρθρου 52, παρ. 1 ΧΘΔΕΕ. Η πρώτη προϋπόθεση είναι αυταπόδεικτη καθώς ασφαλώς ο περιορισμός της έκτισης της ποινής προβλέπεται ρητά στο άρθρο 54 ΣΕΣΣ. Όσον αφορά στη δεύτερη, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο σχετικός περιορισμός δεν παραβιάζει το βασικό περιεχόμενο της αρχής *ne bis in idem*.¹⁴ κατά τη συλλογιστική που ακολούθησε το Δικαστήριο, η προϋπόθεση έκτισης ποινής στοχεύει στην αποφυγή καταστάσεων στις οποίες καταδικασθεί σε κράτος μέλος δεν μπορεί να εκδιωχθεί σε άλλος κράτος μέλος για την ίδια πράξη με αποτέλεσμα εν τέλει να μένει ατιμώρητος αν το πρώτο κράτος μέλος δεν προβεί σε εκτέλεση της ποινής. Επί της αρχής της αναλογικότητας, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η εν λόγω προϋπόθεση έχει επιβληθεί για να αποτραπεί η ατιμωρησία καταδικασθέντων προσώπων, η δε προϋπόθεση αποτελεί μέτρο για την υλοποίηση στόχου γενικού ενδιαφέροντος για την Ένωση, ήτοι την εξασφάλιση υψηλού επιπέδου ασφάλειας και την καταπολέμηση του εγκλήματος εντός του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.¹⁵ Τέλος υπό την οπτική της αναγκαιότητας του μέτρου, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η επιπλέον προϋπόθεση του άρθρου 54 μπορεί να μην είναι η μόνη, αλλά είναι αναμφισβήτητη η πιο αποδοτική μέθοδος επίτευξης του τιθέμενου στόχου σε διασυνοριακό επίπεδο.¹⁶

Στην απόφαση Spasic, το Δικαστήριο φαίνεται να επιβεβαιώνει μια διακριτή προσέγγιση ως προς την εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* σε υποθέσεις εντός ενός κράτους και σε υποθέσεις όπου δύνανται να εμπλακούν δικαιοδοσίες περισσότερων κρατών,¹⁷ με την ΕΣΔΑ να ανταποκρίνεται ως ερμηνευτική διάταξη στην πρώτη περίπτωση και τις διατάξεις της ΣΕΣΣ στη δεύτερη. Η θεσμοθέτηση ωστόσο επιπλέον προϋπόθεσης στην εφαρμογή της ίδιας αρχής, αποκλειστικά βασιζόμενη στη διασυνοριακή φύση των εγκλημάτων παρέχει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να αμφισβητήσουν την πρακτική άλλων κρατών μελών, ενισχύοντας έτσι μια πιο εθνοκεντρική ανάπτυξη της αρχής σε ενωσιακό πλαίσιο.

Επιβεβαιώνοντας τα ως άνω, το Δικαστήριο ουσιαστικά υποβάθμισε μια ιδιαίτερης σημασίας για την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αρχή, την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις. Απορρέουσα ευθέως από διατάξεις του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου, η αρχή αυτή ενισχύει την αίσθηση συνοχής εντός της Ένωσης σε ζητήματα ευαίσθητα όπως οι ποινικές υποθέσεις. Για αυτό το λόγο και σύμφωνα με το άρθρο 70 ΣΛΕΕ προωθούνται μέτρα για τη διευκόλυνση της πλήρους εφαρμογής της αρχής αυτής στο θεσμικό οικοδόμημα της ΕΕ. Σε αυτό το πλαίσιο, κατά το άρθρο 5, παρ. 1, της απόφασης

¹⁴ Spasic, ό. π., σκ. 58-59.

¹⁵ Spasic, ό. π., σκ. 62-63.

¹⁶ Spasic, ό. π., σκ. 64-68.

¹⁷ Groussot, X., Arold Lorenz, N.-L. & Petursson, G. T., 2016. The Paradox of Human Rights Protection in Europe: Two Courts, One Goal? Σε: O. M. Arnardottir & A. Buyse, eds. 2016. *Shifting Centres of Gravity in Human Rights Protection: Rethinking Relations between the ECHR, EU and National Legal Orders*. Abingdon: Routledge, σελ. 17.

πλαίσιου 2009/948/ΔΕΥ, όταν η αρμόδια αρχή κράτους μέλους έχει βάσιμους λόγους να θεωρεί ότι διεξάγονται παράλληλες διαδικασίες σε άλλο κράτος μέλος, απευθύνεται στην αρμόδια αρχή αυτού του άλλου κράτους μέλους για να επιβεβαιώσει την ύπαρξη των εν λόγω παραλλήλων διαδικασιών με σκοπό τη διενέργεια απευθείας διαβουλεύσεων. Ομοίως και η Επιτροπή στο Πράσινο Βιβλίο σχετικά με τις συγκρούσεις δικαιοδοσίας και την αρχή *ne bis in idem* στις ποινικές διαδικασίες εμφατικά παρατήρησε την αναντιστοιχία μεταξύ της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και της προϋπόθεσης έκτισης ποινής του άρθρου 54 ΣΕΣΣ, καθώς η εφαρμογή της πρώτης θα καθιστούσε εύλογα τη δεύτερη ανεφάρμοστη.¹⁸

Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε και η Γνώμη του Γενικού Εισαγγελέα Jaaskinen. Τόνισε ιδιαίτερα ότι στο παρόν στάδιο ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η εφαρμογή της επιπλέον προϋπόθεσης που θέτει το άρθρο 54 ΣΕΣΣ δεν καθίσταται υποχρεωτική ώστε να αποτραπεί η ατιμωρησία· αντ' αυτής, πρότεινε την εφαρμογή μηχανισμών που ενδυναμώνουν την αμοιβαία συνδρομή και άρα εμπιστοσύνη των δικαιοδοσιών των κρατών μελών, όπως η διαβούλευση μεταξύ των δικαστικών αρχών. Ως εκ τούτου, υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας, η εφαρμογή της προϋπόθεσης έκτισης ποινής αποκτά επικουρικό χαρακτήρα, μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις.¹⁹ Παρά ταύτα, το Δικαστήριο προέβη σε αντιστροφή του τεκμηρίου αμοιβαίας αναγνώρισης και εμπιστοσύνης, υπογραμμίζοντας την αδυναμία τέτοιων μηχανισμών να επιτύχουν αποτελεσματικά τους τιθέμενους στόχους. Με αυτόν τον τρόπο, το Δικαστήριο αναβάθμισε ουσιαστικά μια διάταξη εθνοκεντρικού χαρακτήρα στην πλέον αποτελεσματική μέθοδο για την επίτευξη ενωσιακών στόχων, περιορίζοντας ταυτόχρονα μηχανισμούς ενδυνάμωσης της εμπιστοσύνης και συνοχής εντός μιας κοινής έννομης τάξης.

3.2. Υπόθεση *Kossowski*²⁰

Στη δεύτερη αυτή υπό εξέταση υπόθεση, ο P. Kossowski, πολωνός υπήκοος, φέρεται να διέπραξε κατά το γερμανικό ποινικό δίκαιο διακεκριμένη ληστρική εκβίαση στο Αμβούργο, διέφυγε δε στην Πολωνία όπου και συνελήφθη προκειμένου να εκτίσει ποινή φυλάκισης στην οποία είχε καταδικασθεί εκεί για άλλη υπόθεση. Ωστόσο, διατάχθηκε η διενέργεια ανάκρισης και για το αδίκημα της διακεκριμένης ληστρικής εκβίασης, σύμφωνα με τις διατάξεις του πολωνικού ποινικού κώδικα. Με την ολοκλήρωση της ανακριτικής διαδικασίας, οι πολωνικές αρχές αποφάσισαν την παύση της ποινικής διαδικασίας λόγω έλλειψης αποχρωσών ενδείξεων ενοχής. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθούν δύο κρίσιμα για την υπόθεση στοιχεία: πρώτον ο κατηγορούμενος αρνήθηκε να απολογηθεί και δεύτερον τόσο ο παθών όσο και ένας μάρτυρας κατοικούσαν στη Γερμανία με αποτέλεσμα να μην καταστεί δυνατή η εξέτασή τους στο πλαίσιο της ανάκρισης, ώστε να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα.

Στη συνέχεια, ο P. Kossowski συνελήφθη στη Γερμανία όπου η Εισαγγελία του Αμβούργου απήγγειλε εναντίον του κατηγορίες για τις ίδιες ακριβώς πράξεις. Το κύριο ζήτημα λοιπόν που ανέκυψε με προδικαστικό ερώτημα ενώπιον του ΔΕΕ αφορά στη δυνατότητα των γερμανικών αρχών να επικαλεσθούν την επιφύλαξη του

¹⁸ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Πράσινο Βιβλίο σχετικά με τις συγκρούσεις δικαιοδοσίας και την αρχή *ne bis in idem* στις ποινικές διαδικασίες, Βρυξέλλες, 23.12.2005 COM(2005) 696 τελικό, σελ. 9-10.

¹⁹ Mitsilegas, V., 2016. *EU Criminal Law after Lisbon: Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, σελ. 90.

²⁰ C-486/14 *Kossowski*, 29 Ιουνίου 2016, αδημ.

άρθρου 55, παρ. 1, περ. α ΣΕΣΣ, αν δηλαδή η επιφύλαξη αυτή είναι συμβατή προς το άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ, προκειμένου ο κατηγορούμενος να παραπεμφθεί σε δίκη ενώπιον γερμανικών δικαστηρίων. Δευτερευόντως, σε περίπτωση αρνητική απάντησης, αν η απόφαση των πολωνικών αρχών, υπό τις συνθήκες τις οποίες ελήφθη, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αμετάκλητη ώστε να τύχει εφαρμογής η αρχή *ne bis in idem*.

Το Δικαστήριο επέλεξε να αναλύσει πρώτα το δεύτερο ζήτημα οδηγούμενο σε αναμενόμενο συμπέρασμα. Κατά πάγια νομολογία του ΔΕΕ, για να μπορεί να χαρακτηριστεί απόφαση ως αμετάκλητη θα πρέπει να εκδόθηκε κατόπιν εξέτασης της ουσίας της υπόθεσης. Στην υπό εξέταση περίπτωση, οι πολωνικές αρχές εξέδωσαν απόφαση χωρίς απολογία του κατηγορούμενου και χωρίς κατάθεση τόσο του παθόντος όσο και ενός μάρτυρα, ούτε διεξήχθη εν γένει λεπτομερής ανάκριση ώστε να συλλεγούν και να εξεταστούν αποδεικτικά στοιχεία. Επομένως δεν προηγήθηκε εκτίμηση επί της ουσίας και έτσι η απόφαση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως αμετάκλητη ώστε να εφαρμοσθεί η αρχή *ne bis in idem*.²¹

Η προσέγγιση αυτή συνάδει με την ουσία της αρχής *ne bis in idem* και το ρόλο της στην ενίσχυση της αμοιβαίας αναγνώρισης των ποινικών αποφάσεων. Η πλήρης εξέταση εκ μέρους των δικαστικών αρχών κράτους μέλους αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη εμπιστοσύνης σε ενωσιακό πλαίσιο, η οποία οδηγεί στην αμοιβαία αναγνώριση· η έννοια αυτή βασίζεται ακριβώς σε αντικειμενική και λεπτομερή εξέταση της υπόθεσης από τις αρχές κράτους μέλους, σε αντίθετη περίπτωση ο τιθέμενος στόχος της καταπολέμησης του εγκλήματος δεν πρόκειται ασφαλώς να επιτευχθεί. Αντίστοιχα, η έλλειψη εμπεριστατωμένης έρευνας θα οδηγούσε σε καταχρηστική εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem*, αφού πιθανότατα θα απαλλασσόταν κάποιος χωρίς να έχει ουσιαστικά λογοδοτήσει ενώπιον της δικαιοσύνης.

Ωστόσο, ιδιαίτερα προβληματική θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η απόφαση του Δικαστηρίου να μην απαντήσει στο κύριο ερώτημα.²² Το άρθρο 55, παρ. 1, περ. α ΣΕΣΣ εισάγει μια σημαντική απόκλιση από την εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* σε διασυνοριακά εγκλήματα, αν τα πραγματικά περιστατικά έλαβαν χώρα είτε εν όλω είτε εν μέρει σε έδαφος περισσότερων κρατών μελών. Έτσι, με βάση την εξαίρεση του άρθρου 55, παρ. 1, περ. α ΣΕΣΣ ο κατηγορούμενος θα μπορούσε δυνητικά να προσαχθεί για τα ίδια πραγματικά περιστατικά περισσότερες από μία φορές, ανάλογα με τα εμπλεκόμενα χωρικά κράτη, κατά τη βούληση των κρατών αυτών, καθιστώντας με αυτόν τον τρόπο ένα ενωσιακά κατοχυρωμένο δικαίωμα να επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών. Υπό το πρίσμα του άρθρου 52, παρ. 1 ΧΘΔΕΕ, η δυνατότητα εξαίρεσης αυτή δεν σέβεται τον πυρήνα της αρχής *ne bis in idem*, αφού την ακυρώνει στην πράξη, καθώς η αρχή αυτή εφαρμόζεται ως επί το πλείστον σε εγκλήματα διασυνοριακού χαρακτήρα σε ενωσιακό επίπεδο, δεδομένου ότι εν τέλει επιτρέπει στα κράτη μέλη να διατηρούν τη δυνατότητα επανεκκίνησης της ποινικής διαδικασίας για τα ίδια ακριβώς πραγματικά περιστατικά, χωρίς κανέναν ουσιαστικό περιορισμό.

Προς επίρρωση των ανωτέρω, οι Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Bot. Ιδιαίτερως εύστοχα υπογράμμισε ότι η εφαρμογή της επιφύλαξης που παρέχεται στα κράτη μέλη

²¹ Kossowski, ό. π., σκ. 42-48.

²² Kossowski, ό. π., σκ. 55.

μέσω της διάταξης του άρθρου 55, παρ. 1, περ. α ΣΕΣΣ τείνει να καταστήσει την αρχή *ne bis in idem* κενή περιεχομένου. Αντίθετα, ο Γενικός Εισαγγελέας τόνισε την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης και το ρόλο της για τη δημιουργία του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, επισημαίνοντας ταυτόχρονα την μη αναγκαιότητα της επιφύλαξης αυτής. Το Δικαστήριο ωστόσο απώλεσε σημαντική ευκαιρία να οριοθετήσει τις παραμέτρους της ενωσιακής αρχής *ne bis in idem*. Με την άρνησή του να απαντήσει στο ερώτημα, ουσιαστικά επικύρωσε τη συνέχιση μιας κατάστασης που θέτει την εφαρμογή της υπό εξέταση αρχής εν αμφιβόλω εντός της ενωσιακής έννομης τάξης.

4. Επαναπροσδιορισμός της αρχής *ne bis in idem* στην ΕΕ

Βάση της παραπάνω προσέγγισης του Δικαστηρίου στην εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* στις υπό κρίση περιπτώσεις αποτέλεσε η διάκριση που τίθεται και στη σχετική επεξήγηση του άρθρου 50 ΧΘΔΕΕ αναφορικά με την επιλογή ερμηνευτικής κατεύθυνσης: σε περιπτώσεις εντός ενός κράτους επιλέγεται η ΕΣΔΑ, σε περιπτώσεις διασυνοριακού εγκλήματος οι διατάξεις της ΣΕΣΣ. Υπερβαίνοντας τη διάκριση αυτή, θα προταθεί εδώ ένα μοντέλο που αναδεικνύει την έννοια της περαιτέρω ολοκλήρωσης και ενισχύει την ποιότητα προστασίας του δικαιώματος αυτού.

Ως δικαίωμα ενσωματωμένο στο Χάρτη, το πεδίο εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 50 οριοθετείται από το άρθρο 51 ΧΘΔΕΕ. Σύμφωνα λοιπόν με τη διάταξη αυτή οι διατάξεις του Χάρτη απευθύνονται στα κράτη μέλη μόνο όταν εφαρμόζουν δίκαιο της Ένωσης. Η σημασία της διάταξης αυτής έγκειται στην αυστηρή συγκεκριμενοποίηση της λειτουργίας του Χάρτη ως προς τα κράτη μέλη, ώστε να μην υφίσταται πιθανότητα έμμεσης αύξησης των αρμοδιοτήτων της Ένωσης έναντι των κρατών μελών κάτι που αποτέλεσε ζητούμενο ήδη από τη θέσπιση του Χάρτη το 2000. Υπό την οπτική της διακριτής προσέγγισης, εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* σε υποθέσεις εντός του ίδιου κράτους μέλους λαμβάνει χώρα μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες το κράτος μέλος ενσωματώνει ενωσιακό δίκαιο ή δρα εντός του πεδίου του ενωσιακού δικαίου εν γένει· στις λοιπές περιπτώσεις εφαρμόζεται η αντίστοιχη εθνική νομοθεσία.

Πέραν της κάθετης εφαρμογής, ο όρος εντός των ορίων της Ένωσης που αναφέρει το άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ αποτυπώνεται και σε οριζόντιο επίπεδο το οποίο καλύπτει τη διασυνοριακή εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem*. Επομένως, επί της αρχής, για κάθε πολίτη για τον οποίο η ποινική διαδικασία έχει ολοκληρωθεί σε ένα κράτος μέλος θα έπρεπε δυνητικά να απαγορεύεται η επανεκκίνηση της διαδικασίας αυτής σε άλλο κράτος μέλος για τα ίδια περιστατικά, ανεξάρτητα από το διαπραχθέν έγκλημα. Και είναι αυτή ακριβώς η πτυχή που απαιτεί σύμφωνα με τις διατάξεις της ΣΕΣΣ ειδικότερη μεταχείριση, ενσωματώνοντας επιπλέον παραμέτρους· έτσι τίθεται το θεμελιώδες ερώτημα: αιτιολογεί η ανωτέρω διάκριση τόσο σημαντική διαφοροποίηση στο περιεχόμενο της αρχής *ne bis in idem*;

Για να απαντηθεί το ερώτημα αυτό θα πρέπει να υπογραμμισθεί η βασική διαφοροποίηση μεταξύ των δύο πτυχών εφαρμογής της αρχής αυτής στην Ένωση. Η διαφοροποίηση αυτή ανευρίσκεται ακριβώς στον αριθμό των κρατών που θα μπορούσαν να μετέχουν στη διαδικασία, δηλαδή, στην περίπτωση των διασυνοριακών εγκλημάτων, εξ' ορισμού περισσότερα από ένα. Έτσι η υποβολή περαιτέρω προϋποθέσεων αντανακλά έλλειψη εμπιστοσύνης στο βαθμό τουλάχιστον

που θα οδηγούσε σε αποδοχή απόφαση δικαστικής αρχής άλλου κράτους μέλους. Εδώ ωστόσο παρατηρείται μια σημαντική αντίφαση στο όλο ενωσιακό οικοδόμημα: από τη μια στο πρωτογενές και παράγωγο δίκαιο της ΕΕ προωθείται η αρχή της συνεργασίας, αλλά και αμοιβαίας αναγνώρισης ποινικών αποφάσεων και από την άλλη σε εγκλήματα διασυνοριακού χαρακτήρα παρέχεται η δυνατότητα στα κράτη μέλη, πάλι από το ενωσιακό δίκαιο, να μην αναγνωρίσουν ποινική απόφαση και μάλιστα ευμενή κατά κανόνα για τον πολίτη, υπό το πρίσμα των διατάξεων της ΣΕΣΣ.

Επομένως ως λύση συνυφασμένη με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης που αποπνέει την αναγκαία εμπιστοσύνη για την προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, θα μπορούσε να προταθεί η κατ' αναλογία αποδοχή της εννοιολογικής αποτύπωσης της αρχής *ne bis in idem* της ΕΣΔΑ και εφαρμογή της στην Ένωση. Το αποτέλεσμα της προσέγγισης αυτής θα είναι διττό. Πρώτον, θα ενισχυθεί η ποιότητα της προστασίας του δικαιώματος, καθώς η ΕΣΔΑ προστατεύει σε αντικειμενικά υψηλότερο βαθμό σε σύγκριση με τη ΣΕΣΣ την αρχή *ne bis in idem*, αφού δεν θέτει επιπλέον περιορισμούς. Επιπροσθέτως, πέραν από την ενίσχυση του στόχου της αμοιβαίας αναγνώρισης, στο πλαίσιο της συνθετικής αποτύπωσης της προστασίας των δικαιωμάτων σε ενωσιακό επίπεδο και της αλληλεπίδρασης των στοιχείων που την απαρτίζουν, η ΕΣΔΑ θα συνεισφέρει νοηματικά στη διάπλαση του αντίστοιχου ενωσιακού δικαιώματος, θα διαδραματίσει δηλαδή το ρόλο που οι επεξηγήσεις καλούνται να επιτελέσουν όπως ανωτέρω αναφέρθηκε.

Η διαδικασία αυτή θα μπορούσε να βασισθεί και στην αναπροσαρμογή των οικείων διατάξεων της ΣΕΣΣ. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η κατάργηση των επιπλέον παραμέτρων που θέτουν οι διατάξεις των άρθρων 54 και 55 που αντανακλούν μια εθνοκεντρική διάσταση. Το αμέσως προαναφερόμενο αποτέλεσμα επιτυγχάνεται κατ' αρχήν με δύο τρόπους: ευθέως με τη θεσμική αναθεώρηση της ΣΕΣΣ ή πιο ουσιαστικά μέσω δικαστικής απόφασης η οποία θα έκρινε τις διατάξεις αυτές μη συμβατές με κανόνα του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου και ως εκ τούτου μη εφαρμοστέες. Εδώ ακριβώς έγκειται η σημασία των υποθέσεων *Spasic* και *Kossowski*. Και στις δύο περιπτώσεις, το Δικαστήριο απώλεσε μοναδική ευκαιρία να αξιολογήσει τις διατάξεις των άρθρων 54 και 55 ΣΕΣΣ και να διαμορφώσει περαιτέρω την εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* στην Ένωση. Αντιθέτως και αντίθετα με τις προτάσεις των Γενικών Εισαγγελέων και στις δύο περιπτώσεις, το Δικαστήριο επέλεξε να επιβεβαιώσει όλα τα συστατικά των διατάξεων της ΣΕΣΣ, ενισχύοντας τη διατήρηση πολιτικής ισορροπίας μεταξύ των κρατών μελών. Αξιοσημείωτη ειδικά στην υπόθεση *Kossowski* είναι η αποχή του Δικαστηρίου από την κρίση επί της συμβατότητας του άρθρου 55 ΣΕΣΣ με το άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ, παρά την πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα *Bot* που την χαρακτήρισε μη συμβατή. Αποτέλεσμα της προσέγγισης αυτής αποτελεί η διατήρηση ενός νομικοπολιτικού *status quo* εις βάρος μιας οπτικής που θα ενίσχυε την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, αλλά και το επίπεδο προστασίας ενός δικαιώματος προς όφελος των πολιτών.

5. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Αναμφισβήτητα η οριοθέτηση της αρχής *ne bis in idem* δεν είναι εύκολη. Πολύ περισσότερο η εφαρμογή της σε υποθέσεις διασυνοριακού χαρακτήρα ακόμα και εντός μίας ενιαίας, αυτόνομης έννομης τάξης όπως η ενωσιακή καθίσταται σημαντικά δυσχερές. Βασική αιτία αποτελεί κυρίως η διστακτικότητα των κρατών μελών να

παραχωρήσουν αρμοδιότητες σε έναν ευαίσθητο τομέα, όπως το πεδίο απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Σε αυτό το πλαίσιο οι υπογραφείσες το 1985 διατάξεις της συμφωνίας Σένγκεν αντικατοπτρίζουν ακριβώς την αντίληψη αυτή, θέτοντας επιπλέον περιορισμούς· εκφράζουν την θέληση των μερών να διατηρήσουν την κυριαρχία τους παραχωρώντας τα *minima* ως δικαίωμα, σε καθαρά διακυβερνητικό επίπεδο. Οι διατάξεις αυτές ωστόσο δεν ανταποκρίνονται στο σύγχρονο επίπεδο ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ιδιαίτερα μετά την αναθεώρηση της Λισαβόνας, η Ένωση έχει θεσμοθετήσει κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων και έχει ενισχύσει την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων σε ποινικές αποφάσεις ως βασικό στόχο στο χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.

Η πορεία προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ένωση ιστορικά ακολουθεί εξελικτική πορεία. Ο βαθμός ετερονομίας που διέπει την ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων του Χάρτη σε επόμενο επίπεδο θα εξαλειφθεί με την διάπλαση των δικαιωμάτων ως ενωσιακών στο πλαίσιο ενός σύνθετου συνταγματισμού. Σε μια τέτοια προσπάθεια θα μπορούσε να συνδράμει αποφασιστικά το Δικαστήριο με τις αποφάσεις *Sprasic* και *Kossowski*. Απαλλάσσοντας την εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* από επιπλέον παραμέτρους, θα προσδιόριζε ακριβώς τη δυναμική του άρθρου 50 ΧΘΔΕΕ ως αυτόνομης διάταξης. Το Δικαστήριο στην περίπτωση αυτή δεν επιβεβαίωσε την ιστορική του πορεία -από τα τέλη της δεκαετίας του 1960-δικαστικού ακτιβισμού σε θέματα προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων, που συνέβαλε τα μέγιστα στην μετέπειτα θεσμική κατοχύρωσή τους.

Έτσι, στην παραπάνω λογική, προτείνεται η λύση του εννοιολογικού προσδιορισμού για την εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* σε ενωσιακό επίπεδο στη βάση της οικείας διάταξης της ΕΣΔΑ. Η προσέγγιση αυτή σε διακρατική διάσταση αντανακλά σύγχρονες ενωσιακές αρχές, όπως η αμοιβαία αναγνώριση, αλλά και κατοχύρωση δικαιωμάτων και προωθεί ουσιαστικά την περαιτέρω ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Αναμφισβήτητη η δυνατότητα εξαίρεσης συνεχίζει να υφίσταται (όπως συμβαίνει και στην έννομη τάξη της ΕΣΔΑ), ως αποτέλεσμα μεθόδων διαβούλευσης και συνεννόησης μεταξύ των δικαστικών αρχών των κρατών μελών, ώστε να επιτευχθεί ο αναμφισβήτητος σημαντικός σκοπός της ασφάλειας εντός της Ένωσης, υπό την οπτική της αναλογικότητας, με τον λιγότερο επαχθή τρόπο για τον φορέα του δικαιώματος. Στη νέα αυτή θεσμική πραγματικότητα, οι περιορισμοί των διατάξεων της ΣΕΣΣ δεν θα έχουν πλέον λόγο ύπαρξης και θα πρέπει να καταργηθούν.